

Przysłowia na lekcji języka regionalnego (kaszubskiego) w szkole podstawowej

Propozycja dydaktyczna

DOI: 10.47050/jows.2022.3.29-36

Przysłowia pełnią funkcję kulturo- i wspólnototwórczą: opierają się na przekonaniach i wierzeniach danej społeczności (np. narodu, grupy etnicznej, grupy regionalnej) i dostarczają wiedzy o nich innym osobom. Pokazują – przez wpisany w nie językowy obraz świata – jak członkowie wspólnoty posługujący się tym samym językiem postrzegają świat. W tym wymiarze odpowiednio dobrane przysłowia mogą być cennym tekstem kultury do wykorzystania na lekcji języka obcego lub języka regionalnego – kaszubskiego.

Przysłowie to, zgodnie ze szkolną definicją, „krótkie zdanie (pojedyncze lub złożone), niekiedy wierszowane, tradycyjnie powtarzane, wyrażające jakąś sentencję, jakąś myśl ogólną, pochodzącą ze źródeł ludowych lub literackich, najczęściej ujętą w formę obrazowo-alegoryczną” (Malczewski 1991: 157). Mówi się, że przysłowia są mądrością narodów – zawierają się w nich bowiem pewne wyobrażenia na temat świata, wspólne ludziom należącym do jednego kręgu kulturowego i posługującym się tym samym językiem. Jako takie mogą być zatem cennym materiałem do wykorzystania na lekcji języka obcego z zakresu kształcenia kulturowego (zob. np. Łojek 2005: 95–98; Skrzypczyńska 2009: 125–133). Przysłowia powinny być również wykorzystywane na lekcji języka regionalnego (kaszubskiego), którego specyfika w ramach edukacji szkolnej polega na tym, że dla części uczniów jest to język obcy, a dla innych – język kontaktów domowych, rodzinnych. Nauczanie języka regionalnego musi uwzględniać obie te perspektywy, co stanowi dla nauczyciela spore wyzwanie. Przysłowia mogą być pożyteczne dydaktycznie zarówno dla uczniów uczących się języka kaszubskiego jako obcego (stanowią cenny materiał leksykalny ujęty w struktury gramatyczne), jak i dla uczniów, którzy są osłuchani z mówioną kaszubszczyzną (to tekst kultury przekazujący wiedzę o tradycyjnym postrzeganiu świata przez Kaszubów).

Podstawa programowa (MEN 2017: 51) o przysłowiach w związku z nauczaniem języka kaszubskiego w szkole podstawowej mówi wprost tylko na pierwszym etapie edukacyjnym: „Uczeń posiada podstawowe informacje w zakresie następujących treści kształcenia: [...] morze i ziemia w legendach i przysłowiach”. To, że przysłowia powinny być jednak wyzyskiwane również na drugim etapie, możemy wywnioskować z innych zapisów, choćby z preambuły: „Dla wspólnoty Kaszubów ważne jest trwanie i rozwój języka kaszubskiego jako szczególnego dobra i kultury kaszubskiej rozumianej jako dziedzictwo Kaszubów. Kultura rozumiana jest jako materialne wytwory i niematerialne (duchowe i symboliczne) dziedzictwo”. Przysłowia to wszak ważny wytwór kultury

JOANNA GINTER
Uniwersytet Gdański

niematerialnej, do tego spisany (w liczbie około 4 tysięcy) w jednym z największych wytworów kultury materialnej Kaszubów – *Słowniku gwar kaszubskich* księdza Bernarda Sychty (1967–1976). Słownik ten (we fragmentach) jest jedną z lektur obowiązkowych dla drugiego etapu edukacyjnego. O tym, że przysłowia są wykorzystywane w dydaktyce języka kaszubskiego w klasach IV–VI, świadczą również dostępne podręczniki – *Zórno mówë* (Labudda 2007: 119), *Zdrój słowa* (Labudda 2010: 168), *Kaszëbsczi òdkriwca* (Maszke 2018: 54, 109; 2019: 17, 42–43, 58, 64, 83, 117; 2021: 42), *Pòmianë z ùszłotë* (Pioch 2021: 178) – z ćwiczeniami zawierającymi *przësłowia* i *rzcëzóncki*.

Na pojedynczej lekcji języka kaszubskiego najlepiej pracować na przysłowia z jednego kręgu tematycznego, np. dotyczących rodziny czy pracy. Słownictwo z tego kręgu powinno być już znane uczniom – lekcja oparta na przysłowia ma być rozszerzeniem danej tematyki, a nie wprowadzeniem w nią. Ze względu na bogaty materiał paremiograficzny szczególnie dobrze na takiej lekcji sprawdzi się krąg tematyczny *pogoda*. Uczeń powinien najpierw przypomnieć sobie nazwy zjawisk pogodowych – w tym celu nauczyciel może wykorzystać dostępne plansze (np. Gòłąbk 2014: 36–37) i (lub) materiały multimedialne, takie jak zadania aktywizujące przygotowane na platformie Wordwall (jeśli nauczyciel korzysta z zamieszczonych tam gotowych materiałów, powinien koniecznie sprawdzić ich poprawność ortograficzną¹). Następnie wykorzystywane są przysłowia meteorologiczne (dotyczące pogody), w tym prognozyki kalendarzowe utrwalone w kulturze ludowej Kaszubów. Prognozyki te, rozumiane jako przysłowia przepowiadające, co stanie się w dany dzień roku – zawsze (np. *Na Mòrcëna òd gąsków czarnina*²) lub tylko wtedy, gdy spełniony będzie jakiś warunek meteorologiczny (np. *Czej w Nowi Rok słońce świecy, pùstë bãdą stodołë i sęcë*³) – odgrywają szczególną rolę w poznawaniu życia i kultury dawnych Kaszubów pracujących na polu. Jak mówi jedno z przysłów: *Gbùr bez kalãdarza to jak ksiãdz bez brewiarza*⁴, na co zwracają uwagę m.in. paremiolodzy: „Młodzi rolnicy i rybacy od starszych uczą się przede wszystkim obserwacji natury. Z położenia słońca, księżyca, gwiazd odczytują godziny, a rośliny, zwierzęta i przeróżne zjawiska atmosferyczne są dla nich wskazówką nadchodzących opadów, dni słonecznych, obfitych połowów” (Pomierska 2010: 9–10).

Poniżej zaprezentowano przykładowy scenariusz lekcji opartej na przysłowia z kręgu tematycznego *pogoda*. Zgodnie z tym scenariuszem uczeń najpierw utrwala sobie to słownictwo, pracując z tekstem i grafiką. Dopiero po takim przygotowaniu wprowadzane są przysłowia – uczeń je odczytuje, tłumaczy (odkrywając ukryte znaczenie), odnosi do własnych doświadczeń (obserwacji przyrody), wreszcie dokonuje na przysłowia operacji gramatycznych (uzupełnia je słownictwem w odpowiednich formach fleksyjnych) i samodzielnie je zapisuje.

Scenariusz zajęć

Temat lekcji: Czej miewë lecą do kraju, pògòda ùcékò z rajù – przësłowia sparłãczoné z wiodrã⁵

Typ szkoły: szkoła podstawowa

Poziom: II.D (klasy IV–VI)

Czas trwania lekcji: 2 × 45 min

CELE LEKCJI:

Cele komunikacyjne:

Uczeń:

- ➔ sporządza graficzną mapę pogody na podstawie kaszubskojęzycznej prognozy pogody,
- ➔ znajduje dane (imieniny) w kalendarzu i wykorzystuje je w swoich wypowiedziach.

¹ Zob. np. błędne zapisy *!grzòmòt* (poprawnie *grzëmòt* – pol. grzmot, burza) i *!chmùré* (poprawnie *chmùré* – pol. chmury) w zadaniu na stronie: wordwall.net/pl/resource/11661511/kaszubski/krety-pogoda.

² Na Marcina z gąsek czernina [rodzaj zupy].

³ Jeśli w Nowy Rok słońce świeci, puste będą stodoły i sieci.

⁴ Gbur [zamożny gospodarz] bez kalendarza jest jak ksiądz bez brewiarza.

⁵ Jeśli mewy lecą do kraju, pogoda ucieka z rajù – przysłowia związane z pogodą.

6 Święta Katarzyna → na Świętą Katarzynę.

Cele językowe:

GRAMATYCZNE

Uczeń:

- ➔ stosuje w budowanych przez siebie zdaniach (przysłowiach) odpowiednie formy fleksyjne imion (np. *Swiãtô Katarzëna* → na *Swiãtą Katarzëną*⁶).

LEKSYKALNE

Uczeń:

- ➔ używa kaszubskojęzycznego słownictwa związanego z pogodą,
- ➔ posługuje się wybranymi przysłowiami w języku kaszubskim.

FONETYCZNE

Uczeń:

- ➔ odczytuje na głos przysłowia i tekst, ćwicząc w ten sposób poprawną wymowę.

Cele socjokulturowe:

Uczeń:

- ➔ wyjaśnia znaczenie przysłów, odnosząc je do rzeczywistości (objaśnia związki między formułą przysłowia a zjawiskami przyrodniczymi),
- ➔ wypowiada się na temat roli kalendarza w życiu i pracy kaszubskiego *gbùra*, dostrzegając kulturo- i wspólnototwórczy wymiar przysłów.

Metody i techniki pracy:

- ➔ karta pracy (praca z tekstem, praca z grafiką)
- ➔ rozmowa kierowana
- ➔ praca w parach

PRZEBIEG LEKCJI:

Przygotowanie do zajęć (10 min)

Sprawdzenie listy obecności i wprowadzenie w temat. Nauczyciel zapisuje na tablicy słowo *wiodro* (pogoda) i pyta: *Co to je wiodro?* (Co to jest *wiodro?* – słowo to powinno być już uczniom znane z klas I–III). Następnie pyta, jaka jest dzisiaj pogoda (*Jacé dzysô je wiodro?*), i dalej – jaka jeszcze może być pogoda. Wspólnie z uczniami gromadzi podstawowe słownictwo, np. *słůńce* (słońce), *deszcz*, *sniég* (śnieg), *dôka* (mgła), i zapisuje je na tablicy w formie mapy myśli (przy strzałkach/promieniach odchodzących od słowa *wiodro*).

Prezentacja materiału lekcyjnego (40 min)

1. Nauczyciel rozdaje uczniom karty pracy składające się z czterech zadań (rys. 1–4) i przechodzi do ćwiczenia pierwszego z karty pracy (rys. 1). Najpierw czyta na głos tekst prognozy pogody, a uczniowie podkreślają w tym czasie nazwy zjawisk pogodowych występujących w tym tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują kolejno zdania i mówią, jakie wyrazy w nich podkreślili. Po tej czynności uczniowie wyjaśniają, co znaczą poszczególne symbole stosowane na mapach pogody (np. *słůńce*, *zachmùrzenié*), a następnie samodzielnie przerysowują te symbole w odpowiednie miejsca na mapie.

Rys. 1. Ćwiczenie pierwsze z karty pracy

Cwiczeńk 1. Na spòdlim tekstu nacéchuj na karce pasowné symbòle.

We Gduńskù swiécy słuńce, chòc je mróz. W Bédgòszczè je wiòldzé zachmùrzenié i wieje wiatér. W Pòznóniu je dòka – nick nie je widzec. W Szczecèniu padò deszcz, a w Krakòwie – snieg. Wrocław mò jesz gòrzi: na niebie są blónè i padò plèsk. Nògòrzi je w Łódzè: grzèmtò. W Lublinie je i słuńce, i deszcz – tej pewno tam bådze tãga.

2. Nauczyciel informuje, że dalsza część lekcji (i lekcja następna, jeśli zajęcia nie są realizowane w dwugodzinnym bloku) będzie dotyczyła nie tylko pogody, ale także odnoszących się do niej przysłów. Pyta uczniów, co to jest przysłowie, prosi o podanie przykładów przysłów polskich. Jeśli uczniowie odpowiadają w języku polskim, nauczyciel parafrazuje ich wypowiedzi, przekładając je na kaszubski.
3. Ćwiczenie drugie z karty pracy (rys. 2). Wybrani uczniowie odczytują kolejno na głos zdania, podstawiając pod symbol zjawiska pogodowego odpowiednią nazwę. Wspólnie z nauczycielem oraz z koleżankami i kolegami wyjaśniają znaczenie przysłów. Nauczyciel informuje, kiedy jest *Swiätégò Wòjcecha* (23 kwietnia), odpowiednio naprowadza uczniów na właściwe odpowiedzi, zwraca uwagę na różne związki między pogodą a kalendarzem i pracą w polu (*Co to znaczy, że dim z kòmina tłècze sã pò zemi? Gnój na żèto to cos dobrégò czè lèchégò? Co daje gnój na pòlu? Co wèzdrzi na niebie jak pèdźi?*). Zadanie to jest okazją do wypowiedzi uczniów, którzy mogą odwołać się do własnych doświadczeń i prognozyki potwierdzić lub im zaprzeczyć.

Rys. 2. Ćwiczenie drugie z karty pracy

Cwiczeńk 2. Òdczètòj przèslòwia. Co òne znaczą?

Dim z kòmina tłècze sã pò zemi, to mdze .

W maju to gnój na żèto.

Niebò je dzys piegòwaté, to wskazèje na .

Wiòlgò dlò gbùra pòcecha na Swiätégò Wòjcecha⁷.

⁷ Dym z kominia tłucze się po ziemi, to będzie deszcz; W maju śnieg to gnój na żyto; Niebo jest dziś piegowate [gwieżdziste], to wskazuje na mróz; Wielka dla gbura pocięcha burza na Świętego Wojciecha.

4. Ćwiczenie trzecie z karty pracy (rys. 3). Uczniowie mają przed sobą kartkę z kalendarza. Dobrze, gdyby ukazywała ona bieżący miesiąc i rok, dzięki czemu omawiane dni będą dla dzieci w wieku od dziesięciu do trzynastu lat konkretne, bliskie ich obecnym doświadczeniom (w niniejszym scenariuszu wykorzystano kalendarz na wrzesień 2022 r.). Najpierw nauczyciel tak prowadzi rozmowę, by uczniowie zauważyli związek między imieniami a imionami świętych, którym poświęcono poszczególne dni. Może zapytać np.: *Chto mô dzysô jimieninë? Chto mô jimieninë 1 séwnika?* Następnie wybrani uczniowie czytają kolejno na głos przysłowia z prognozykami na dany miesiąc i objaśniają je podobnie jak przy ćwiczeniu drugim.

Rys. 3. Ćwiczenie trzecie z karty pracy (wykorzystano przysłowia: *Na Świątego Idziego pszczoła w pòlu mało widzi; Wawrzyniec zwiastuje jesień; Wawrzyniec każe na jabłka przyjść; Święty Michał opaleniznę spycha; Noc widna na Michała, zima będzie długo trwała*)

Cwiczeniã 3. Przeczëtôj przësłowia z kalãdãrã na séwnik. Chtërne z nich przepòwiôdajã wiôdro?

pòniedzòłk	wtòrk	strzoda	czwiòrtk	piãtk	sobòta	niedzela
Na Swiãti Jidzy pszczoła w pòlu mało widzi. ▶			1 <i>Jidzégò, Barnisława</i>	2 <i>Sztefana, Juliana</i>	3 <i>Izabelë, Szëmona</i>	4 <i>Rózelë, Lëlianë</i>
5 <i>Doratë, Wawrzinca</i>	6 <i>Béjatë, Eugeniusza</i>	7 <i>Jidzégò, Barnisława</i>	8 <i>Marii, Adrianë</i>	9 <i>Sergiusza, Scybòra</i>	10 <i>Łukasza, Mikòłaja</i>	11 <i>Piotra, Jacka</i>
▲ Wawrzinã zwiastëje jesień. Wawrzinã kòże na jabka przinã.						
12 <i>Gwida, Redzymira</i>	13 <i>Filëpa, Eugonii</i>	14 <i>Roksanë, Bernata</i>	15 <i>Albina, Nikòdema</i>	16 <i>Editë, Kamilë, Kòrnela</i>	17 <i>Justinë, Frãczëska</i>	18 <i>Józefa, Irenë, Stanisława</i>
19 <i>Januarégò, Stancë</i>	20 <i>Filëpinë, Eùzebii</i>	21 <i>Matéusza, Hipòlita</i>	22 <i>Tomasza, Maùricégò</i>	23 <i>Téklë, Bògùstawa</i>	24 <i>Gerata, Tédora</i>	25 <i>Aùrelë, Władisława</i>
26 <i>Justinë, Cypriana</i>	27 <i>Kòsmë, Damiana</i>	28 <i>Wacława, Marka</i>	29 <i>Michała, Michalëñë</i>	30 <i>Wérë, Jarosza, Zofii</i>		
Swiãti Michòł òpaleniznã spichò. ▲ Noc widnò na Michała, zëma bãdze długò warała.						

5. Ćwiczenie czwarte z karty pracy (rys. 4). Na podstawie rysunków (przedruk z: Pomierska 2010: 24) uczniowie ustalają, jakim imieniem należy uzupełnić luki. Nauczyciel zapisuje te imiona (w odpowiedniej formie fleksyjnej) na tablicy, a uczniowie przepisują je na kartę pracy. Przy okazji przypominają sobie nazwy miesięcy (poznane w klasach I–III) w odpowiedzi na pytania nauczyciela typu: *Czedë je dzén Swiãti Katarzënë?* Nauczyciel musi zwrócić uwagę uczniów na dosłowne znaczenie przysłów na rysunkach i ich metaforyczne znaczenie. Może zapytać np.: *Dlòcze na Swiãtą Katarzënëã szëkù-jemë pierzënëã? Co to znaczy, że mëszë òpùszczajã stodołë? Czedë są jagòdë w lasu?* Uczniowie mówią również, jaka jest najczęściej pogoda w te dni (*zëmno, ceptò*).

Rys. 4. Ćwiczenie czwarte z karty pracy (wykorzystano przysłowia: *Na Świętego Macieja znieśe gęś pierwsze jaja – 24 lutego; Na Świętego Floriana opuszczają stodoły myszy – 4 maja; Święty Jan niesie jagód dzban – 24 czerwca; Święty Roch rozsypie groch – 16 sierpnia; Święty Bartosz każe jaja składać w kosz – 24 sierpnia; Na Świętą Katarzynę szukaj ciepłą pierzynę – 25 października*)

Cwiczeńk 4. Na spòdlim òbròzka dofùluj przësłowia ò rozmajitëch dniach. Jaczé je tedë wiodro?

PRZËSŁOWIÉ	DZËN, Ò JACZIM MÒWA
Na _____ znieśe gäs pierszë jaja.	24 gromicznika
Na _____ òpuszczają stodołë mësze.	4 maja
_____ niesie jagòdów zbòn.	24 czerwińca
_____ rozsëpie groch.	16 zélnika
_____ kòże jaja składac w kòsz.	24 zélnika
Na _____ szëkj ciepłą pierzëną.	25 rujana

Utrwalanie materiału lekcyjnego (20 min)

Praca w grupach

1. Uczniowie w kilkuosobowych grupach (lub wspólnie, jeśli grupa jest mała) układają otrzymaną od nauczyciela rozsypankę (patrz obok) – dwanaście przysłów (wszystkie powinny pojawić się na lekcji), z których każde jest podzielone na dwa fragmenty. Uczestnicy zajęć odczytują na głos ułożone przysłowia i przypominają ich sens.
2. Zabawa w kalambury. Grupy wybierają po jednym przysłowiu, tak aby pozostałe zespoły nie wiedziały, jakie przysłowie zostało wybrane przez daną grupę. Przedstawiciele poszczególnych zespołów przedstawiają reszcie wybrane przysłowia, korzystając tylko z gestów (wizualizują te przysłowia). Uczniowie z innych grup zgadują, które przysłowie jest prezentowane.

Dim z kòmina tłëcze sã pò zemi,	to mdze deszcz.
W maju snieg	to gnój na żëto.
Niebò je dzys piegòwaté,	to wskazëje na mróz.
Wiòlgò dlò gbùra pòcecha	grzmòt na Swiätégò Wòjcecha.
Na Swiāti Jidzy	pszczoła w pòlu mało widzy.
Wawrzyńc	zwiastëje jesień.
Swiāti Michòt	òpaleniznã spichò.
Noc widnò na Michała,	zëma bådze dlùgò warała.
Na Swiätą Katarzëną	szëkùj ceplą pierzëną.
Na Swiätégò Floresza	òpùszczają stodołë mészë.
Swiāti Jón	niese jagòdów zbón.
Na Swiätégò Maceja	zniese gãs pierszë jaja.

Wykorzystanie materiału lekcyjnego (15 min)

Dyktando. Nauczyciel dyktuje uczniom krótki tekst, wykorzystujący znane im słownictwo oraz wybrane przysłowia poznane na lekcji, np.: *W kaszëbsczim jãzëkù je wiele przësłowiów, co tikają sã wiodra. Kaszëbi gòdają, że jak dim z kòmina tłëcze sã pò zemi, to mdze deszcz. Mróz bådze, jak niebò je piegòwaté, to znaczi sã na nim gwiazdë. Gbùr sã ceszi, jak w maju je snieg, a na Swiätégò Wòjcecha – grzmòt. Tedë bådą bëlné żniwa*⁸. Wybrani uczniowie zapisują te zdania na tablicy, a reszta sprawdza, czy zapisała zdania w zeszyte poprawnie.

⁸ W języku kaszubskim jest dużo przysłów dotyczących pogody. Kaszubi mawiają, że jeśli dym z kominą tłucze się po ziemi, to będzie deszcz. Mróz będzie, gdy niebo jest piegowate, to znaczą na nim gwiazdy. Gbur [bogaty gospodarz] cieszy się, gdy w maju jest śnieg, a na Świętego Wojciecha – burza. Wtedy będą dobre żniwa.

Komentarz: Uczniowie klas IV–VI szkoły podstawowej zwykle nie są jeszcze przygotowani do tworzenia samodzielnych wypowiedzi na tematy inne niż dotyczące życia codziennego i najbliższego otoczenia. Kaszubskie przysłowie, jako tekst kultury, może być co prawda pretekstem do dyskusji na temat językowego obrazu świata Kaszubów (jak członkowie tej wspólnoty widzą świat?) oraz wspólnototwórczej funkcji przysłów (czy rzeczywiście przysłowia są mądrością narodów, a jeśli tak – to dlaczego?), należy się jednak spodziewać, że odpowiedzi tych uczniów będą udzielać w języku polskim, a nie kaszubskim. Przysłowia, jako wypowiedzi poznane w formie nie tylko mówionej, ale także zapisanej, będą zaś bardzo dobrym materiałem do ćwiczeń ortograficznych: uczeń poznał już obraz (kształt graficzny) wyrazów wchodzących w skład przysłowia, teraz powinien te wyrazy zapisać (zob. Seretny i Lipińska 2005: 50).

Ewaluacja (5 min)

Uczniowie otrzymują po trzy kartki/tabliczki z emotikonami: 😊, 😐, ☹️. Nauczyciel czyta stwierdzenia, a uczniowie reagują, podnosząc tabliczkę z odpowiednią „minką” (wesoła – tak, potrafię, dobrze; neutralna – nie jestem pewien/pewna, średnio; smutna – nie, nie potrafię, słabo). Stwierdzenia (czytane przez nauczyciela na tyle wolno, by uczeń mógł się nad nimi zastanowić):

1. Umiem wyjaśnić w języku polskim, co to jest przysłowie.
2. Umiem wyjaśnić w języku kaszubskim, co to jest przysłowie.
3. Pamiętam przynajmniej jedno kaszubskie przysłowie.
4. Pamiętam przynajmniej trzy kaszubskie nazwy zjawisk pogodowych.
5. Wiem, jaki mamy miesiąc, i potrafię go nazwać po kaszubsku.
6. Wiem, kto ma dziś imieniny.
7. Na dzisiejszej lekcji nauczyłem/nauczyłam się czegoś nowego.

Nauczyciel może zapytać uczniów, kto z nich miał komplet wesołych miniek, i pogratulować tym osobom opanowania materiału.

BIBLIOGRAFIA

- Gòłąbk, L. (2014), *Wanoga z dëchama. Kaszëbsczi Słowôrz Ilustrowóny*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Labudda, J. (2007), *Zôrno mòwë. Pòdrãcznik do ùczbë jãzëka kaszëbszczégò dlô pòczãtkùjãcëch (kl. IV–VI). Dzél I*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Labudda, J. (2010), *Zdrój słowa. Pòdrãcznik do ùczbë jãzëka kaszëbszczégò dlô pòczãtkùjãcëch (kl. IV–VI). Dzél II*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Łojek, A. (2005), *Wãlor dydaktyczny przysłów na lekcjach jëzyka angielskiego*, „Jëzyki Obce w Szkole”, nr 5, s. 95–98.
- Malczewski, J. (1991), *Szkolny słownik nauki o jëzyku*, Warszawa: Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”.
- Maszke, E. (2018), *Kaszëbsczi Òdkriwca. Ùczbòwnik do kaszëbszczégò jãzëka. Klasa 4*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Maszke, E. (2019), *Kaszëbsczi òdkriwca. Ùczbòwnik do kaszëbszczégò jãzëka. Klasa 5*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Maszke, E. (2021), *Kaszëbsczi òdkriwca. Ùczbòwnik do kaszëbszczégò jãzëka. Klasa 6*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- Pioch, D. (2021), *Pòmianë z ùsłotë. Ùczbòwnik kaszëbszczégò jãzëka z serie „Òjczëstò mòwa” (3 dzél) dlô II etapù ùczbë w spòdleczny szkòle*, Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie.
- MEN (2017), Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017, poz. 356).
- Pomierska, J. (2010), *Przësłowië samò sã rodzy w głowie. Kaszubskie przysłowia z polskimi odpowiednikami*, Kartuzy: Oficyna Czac.
- Seretny, A., Lipińska, E. (2005), *ABC metodyki nauczania jëzyka polskiego jako obcego*, Kraków: Universitas.
- Skrzypczyńska, J. (2009), *Elementy kulturowe w ćwiczeniu zintegrowanych sprawności jëzykowych*, „Jëzyki Obce w Szkole”, nr 2, s. 125–133.
- Sychta, B. (1967–1976), *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

DR JOANNA GINTER Jëzykòznawca (absolwentka filologii polskiej i etnofilologii kaszubskiej na Uniwersytecie Gdańskim), adiunkt w Zakładzie Jëzyka Polskiego Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego, nauczycielka jëzyka kaszubskiego w Uniwersyteckim Liceum Ogólnokształcącym w Gdańsku, lektorka jëzyka polskiego jako obcego i egzaminatorka podczas państwowych egzaminów certyfikatowych, współautorka podręczników szkolnych do jëzyka polskiego.